

Uutta ARTTU2-ohjelmasta

ARTTU2-TUTKIMUSOHJELMAN JULKAISUSARJA ■ NRO 7/2016

ARTTU2
Tutkimusohjelma Forskningsprogrammet

Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö

Soile Paahtama

Raportin rakenne

- 1 Johdanto
- 2 Käsitteen määrittelyjä
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriön suositukset terveyden edistämiseksi 2006
- 4 Kuntaliiton tavoitteita hyvinvoinnin edistämiseksi kunnissa
- 5 Käytännön esimerkkejä ARTTU2-kuntien sähköisistä hyvinvointikertomuksista
- 6 Hyvinvoinnin edistäminen tulevaisuustutkimuksissa
- 7 Tavoitteita tulevaisuuden kunnan ja maakunnan väliselle yhteistyölle hyvinvoinnin edistämiseksi
- 8 Päätelmiä ja ehdotuksia teeman jatkotarkastelulle

TIIVISTELMÄ

Tulevaisuuden kunnan rooli ja tehtävät muuttuvat, kun sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät lähivuosina maakuntien vastuulle.

Kunnalla säilyy vastuu kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä, joten kunta huolehtii jatkossakin muun muassa teknisten palveluiden, liikunta- ja nuorisotoimen sekä koulutus- ja kulttuuripalveluiden vastuulla olevasta kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä. Sosiaalihuoltolain mukainen hyvinvoinnin edistäminen ja terveydenhuoltolain mukainen terveyden edistäminen ovat maakunnan vastuulla olevaa toimintaa.

Tähän katsaukseen on koottu muutamia hyvinvointi- ja terveyskäsitteiden sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen käsiteparien määritelmiä. Mukana on myös tulevaisuuden tutkijoiden näkemyksiä hyvinvoinnin edistämisestä tulevaisuudessa.

Katsaukseen on koottu Kuntaliiton tavoitteita tulevaisuuden kunnan hyvinvoinnin edistämistyöhön muun muassa johtamisen, kuntalaisen roolin, vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminnan sekä kunnan eri toimialojen hyvinvointia edistävän työn osalta. Käytännön esimerkkeinä on muutamien ARTTU2-kuntien tämänhetkisten hyvinvointisuunnitelmien tavoitteita ja toimenpiteitä. Mukana on myös tavoitteita tulevaisuuden kunnan ja maakunnan väliselle yhteistyölle hyvinvoinnin edistämiseksi.

1 Johdanto

Tässä katsauksessa tarkastellaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen määritelmiä, selostetaan Kuntaliiton tavoitteita hyvinvoinnin edistämiseksi sekä määritetään tavoitteita tulevaisuuden kunnan ja maakunnan väliselle yhteistyölle hyvinvoinnin edistämiseksi. Tämä katsaus on tehty osana Uutta ARTTU2-ohjelmasta -julkaisusarjaa.

Katsauksen kirjoittajana olen voinut ajan kanssa syventyä itseleni tärkeään aiheeseen perehtymällä muun muassa käsitteiden määrittelyihin, lakiteksteihin ja niiden perusteluihin sekä kokoomalla yhteen Kuntaliiton näkemyksiä hyvinvoinnin edistämisestä. Oma käsitykseni kunnassa tehtävän hyvinvoinnin edistämisen sisällöstä on hahmottunut vuosien varrella kuntien ja myös valtakunnallisten toimijoiden kanssa tehdyssä hyvässä yhteistyössä. Työskentely Kuntaliiton eri yksiköiden hyvinvoinnin edistämisen asiantuntijoiden sekä myös kuntien edustajien kanssa on kirkastanut ja vahvistanut näkemystäni tulevaisuuden kunnan hyvinvoinnin edistämisestä. Muutamissa kohdissa olen syventänyt tekstejä omilla esimerkeilläni, jotka mainitsen ko. kohdissa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) uudistus ja maakuntaudistus eivät edenneet toivotussa aikataulussa, joten en voinut tässä katsauksessa hyödyntää ko. uudistusten aineistoja.

2 Käsitteen määrittelyjä

Hyvinvoinnin edistämisen käsitettä käytetään paljon, mutta käsitteen täsmällistä määritelmää on vaikea löytää. Suomalaisessa asiansaastossakaan ei ole hyvinvoinnin edistämisen käsitteelle määritelmää, mutta lähikäsitteinä on käytössä terveyden edistäminen ja hyvinvointipolitiikka.

Kunnissa puhutaan usein hyvinvoinnin edistämisestä, kun tarkoitetaan koko kunnan vastuuta hyvinvoinnin edistämisestä. Sosiaali- ja terveydenhuollossa ei ole edistämistyölle yhteisesti hyväksyttyä yhtä määritelmää. Terveydenhuollon ihmiset puhuvat mielellään terveyden edistämisestä, ja sosiaalipuolella käytetään käsitteitä hyvinvoinnin edistäminen tai sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen.

Usein käsitteet yhdistetään, jolloin puhutaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä tai terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen -ilmiötä tarkastellaan useasta eri näkökulmasta, jolloin syntyy tarkastelijan taustan tai lähtökohtien mukaisesti painotuseroja, ja näkökulmaeroa kuvastaneen osaltaan myös tuon käsitteparin eri muunnokset.

Koska osallisuus liittyy mielestäni vahvasti kunnassa toteutettavaan hyvinvoinnin edistämiseen, halusin tähän julkaisuun yhden hyvän osallisuuden määritelmän.

Miten lainsäädännössä määritellään hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen käsitteitä?

Lainsäädännössä ei ole yhtenäistä tapaa määrittellä käytettyjä keskeisiä käsitteitä. Kuntalaki on kunnan hallinnon, toiminnan,

päätöksenteon ja talouden yleislaki. Lakia sovelletaan, jollei muussa laissa toisin säädetä. Kuntalain 1. pykälän 2. momentin mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla (Kuntalaki 410/2015). Kuntalaissa tai sen perusteluissa ei ole määritelty, mitä hyvinvoinnin edistämiseksi tarkoitetaan.

Terveydenhuoltolain 3. pykälässä on määritelty lain keskeisiä käsitteitä. Terveyden edistämiseksi tarkoitetaan yksilöön, väestöön, yhteisöihin ja elinympäristöön kohdistuvaa toimintaa, jonka tavoitteena on terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen sekä terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sairauksien, tapaturmien ja muiden terveysongelmien ehkäiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen sekä väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen sekä suunnitelmallista voimavarojen kohdentamista terveyttä edistävällä tavalla. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010.)

Uudesta sosiaalihuoltolaista ei löydy hyvinvoinnin edistämisen määritelmää pykälätekstistä eikä lain perusteluista. Sen sijaan hyvinvoinnin edistäminen on määritelty sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:21.) seuraavasti: Hyvinvoinnin edistäminen on kunnan eri toimialojen yhteistyössä toteuttamaa yksilöön, perheeseen, yhteisöihin, väestöön ja näiden elinympäristöihin kohdistuvaa sosiaalista hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta ja osallisuutta tukevaa ja lisäävää sekä köyhyyttä, syrjäytymistä ja muita sosiaalisia haittoja ehkäisevää ja vähentävää toimintaa sekä suunnitelmallista voimavarojen kohdentamista hyvinvointia edistävällä tavalla.

Hyvinvointi

Hyvinvointi muodostuu Erik Allardtin (1976) mukaan elintasosta ja elämänlaadusta. Elintasaan kuuluvat aineelliset ja persoonalliset resurssit, joiden avulla yksilö voi ohjailta elinehtojaan. Elämänlaatuun kuuluvien sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytystä ei ole määritelty aineellisten resurssien avulla vaan inhimillisten suhteiden laadun perusteella.

Tarpeentyydytyksen luonteen avulla määritellyt tarpeet on jaoteltu kolmeen perusluokkaan:

- Elintaso (Having)
- Yhteisyyssuhteet (Loving)
- Itsensä toteuttamisen muodot (Being).

Elintasaan kuuluvat osatekijät ovat tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus ja terveys. Yhteisyyssuhteet muodostuvat paikallis- ja perheyhteisyyden sekä ystävyysuhteiden osatekijöistä. Itsensä toteuttamisen muotoihin sisältyvät arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta.

Myöhemmässä kirjoituksessaan (Roos & Hoikkala 1998) Allardt toteaa, että yhteisyyssuhteisiin on tärkeää ottaa mukaan kaikki ne yhteisöt ja tekijät, joihin ihmisen identiteetin ja omakuvan rakentaminen saattaa perustua. Niihin kuuluvat kansallisuuden lisäksi muun muassa maakunnat, vähemmistöryhmät, uskonto-

kunnat ja poliittiset suuntaukset. Allardtin mielestä hyvinvoinnin keskustelusta ei voida jättää pois myöskään kansalaisvelvollisuuksia eikä -hyveitä.

Allardt nostaa esiin kansalaisyhteiskunnan merkityksen. Tärkeitä kansalaisyhteiskunnan yksiköitä ovat vapaat kansalaisjärjestöt. Kansalaisyhteiskunnan myötä ihmisten odotetaan oppivan kunnioittamaan toisiaan ja kehittämään suvaitsevaisuutta.

Itsensä toteuttaminen on Allardtin mukaan liian kapea ja ihmisenä olemisen vastaavasti liian lavea sanonta. Suomenkielistä hyvää sanaa ei ole löytynyt, joten käytössä on myös englannin sana being ja ruotsin att vara. Erittäin tärkeä tarve ihmisessä on identiteetin rakentaminen. Siihen sisältyy käsitys omista kyvyistä ja tietoisuus omasta taustasta ja omista ryhmäjäsenyyksistä. Allardtin mukaan on tärkeää kiinnittää huomiota kansalaisten ryhmien ja yhteisöjen saamaan tunnustukseen ja kunnioitukseen.

Kuntien hyvinvointikertomus -hankkeen asiantuntijoiden työryhmässä (Perttilä ym. 2010) määriteltiin hyvinvointi seuraavasti: Hyvinvointi on ihmisen fyysisistä, psyykkistä, sosiaalista, emotionaalista ja hengellistä hyvää oloa, joka on ihmisen itsensä, hänelle läheisten ihmisten sekä yhteiskuntapolitiikan, palvelujärjestelmän toiminnan ja lähiympäristön tulosta. Hyvinvoinnin kokemus koostuu jokaisen itselleen tärkeiksi kokemista asioista. Hyvinvointi merkitsee erilaisia asioita ihmisille elämänsä eri vaiheissa.

Terveys

Maailman terveysjärjestön määritelmän mukaan terveys on täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila (WHO 1948). Määritelmää on kritisoitu siitä, ettei sen asettamaa tavoitetta ole mahdollista saavuttaa.

WHO on uudistanut Ottawan asiakirjassa 1986 terveystieteen määrittelyä. Ottawan sopimus korostaa tiettyjä edellytyksiä terveydelle. Näitä ovat rauha, taloudelliset resurssit, ruoka ja suoja, vakaa ekosysteemi sekä kestävä resurssien käyttö. Näiden edellytysten tunnustaminen korostaa erottamattomia yhteyksiä sosiaalisten ja taloudellisten olojen, fyysisen ympäristön, yksilöllisten elämäntapojen ja terveyden välillä. Nämä yhteydet ovat avain terveyden holistiseen ymmärtämiseen, mikä on keskeistä terveyden edistämisen käsitteelle. Nykyään terveyden henkinen ulottuvuus tunnustetaan enenevässä määrin. WHO pitää terveyttä perustavanlaatuisena ihmisoikeutena. (Ottawa Charter for Health Promotion 1986.)

Osallisuus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Syrjäytyminen ja osallisuus -sivustolla (www.thl.fi) osallisuus on määritelty seuraavasti: Osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista sekä kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. Siihen liittyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja sitä kautta vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin. Osallisuus on keskeinen hyvinvointia ja terveyttä tuottava tekijä. Sen vahvistamiseksi ihmisten

omien voimavarojen tukeminen, vaikuttamisen mahdollisuuksien tarjoaminen sekä osallisuuden rakenteellisten edellytysten luominen on tärkeää. Osallisuuden käänköpuolena voidaan nähdä sosiaalinen syrjäytyminen.

3 Sosiaali- ja terveysministeriön suositukset terveyden edistämiseksi 2006

Terveyden edistämisen laatusuositukset julkaistiin vuonna 2006 (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2006:19). Suositusten tarkoituksena oli muun muassa jäsentää terveyden edistämisen laajaa toimintakenttää sekä tukea kuntien omaa laadunhallintatyötä. Tavoitteena oli, että väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nostetaan kaikissa kunnissa yhdeksi toiminnan painoalueeksi. Laatusuosituksen mukaan tähän tarvitaan terveyden edistämisen rakenteiden arviointia, johtamisen kehittämistä, voimavarojen suuntaamista ehkäisevään työhön, hyvinvointiosaamisen vahvistamista sekä toiminnan säännöllistä seuranta ja arviointia. Suositusten mukaisesti kuntalaisten terveyden edistäminen otetaan huomioon kaikilla kunnan toimi- ja hallinnonaloilla.

Teknisten- ja ympäristöpalvelujen tehtävänä on turvata terveyttä ja hyvinvointia edistävät elin- ja toimintaympäristöt kuntalaisille. Toiminta kattaa muun muassa asumisen, tuotantoelämän, vesi- ja jätehuollon, liikkumisen ja virkistykseen tarvittavat tilat ja ympäristöt.

Koulutus- ja sivistyspalvelujen erityisenä tehtävänä on ihmisenä kasvun tukeminen. Kulttuuri- ja kirjastopalvelut sekä nuoriso- ja liikuntatoimi edistävät omalta osaltaan kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia sekä tukevat yhteisöllisyyttä. Koulujen myönteinen ilmapiiri, toimiva vuorovaikutus ja fyysinen ympäristö sekä kodin ja koulun välinen aktiivinen yhteistyö edistävät kouluviihtyisyyttä, turvallisuutta ja oppimista.

Sosiaalipalvelujen tehtävänä on tukea kuntalaisten selviytymistä arjessa elämänsä kaikissa vaiheissa sekä vahvistaa kunnan terveyttä ja hyvinvointia edistäviä elinolosuhteita. Muiden toimi- ja hallinnonalojen kanssa tehtävässä yhteistyössä sosiaalipalvelujen rooli on tuoda tietoa kuntalaisten sosiaalisesta hyvinvoinnista ja siinä esiintyvistä muutoksista. Sosiaalipalveluissa tunnustetaan ja ennakoidaan keskeiset terveyttä ja hyvinvointia heikentävät ja sosiaalisia ongelmia aiheuttavat tekijät sekä vaikutetaan näihin tekijöihin.

Terveyspalveluissa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen erityistehtäviä ovat mm. väestön terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehityksen seuranta ja arviointi, terveyskasvatus sekä terveyden edistämisen asiantuntijuus ja terveyden puolesta puhuminen. Terveydenhoitopalveluita ovat terveysneuvonta, terveystarkastukset, neuvolapalvelut, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, työterveyshuolto, seulonkatutkimukset ja terveyden suojeleminen sekä ympäristöterveydenhuolto. Terveyden edistäminen on olennainen osa myös sairaanhoidon ja kuntoutuksen asiakastyötä.

4 Kuntaliiton tavoitteita hyvinvoinnin edistämiseksi kunnissa

Kuntaliitossa on valmistunut vuonna 2015 Kuntaliiton hyvinvointipoliittinen ohjelma Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi suunta, jota on hyödynnetty lähteenä muun muassa alaluvuissa Hyvinvoinnin edistämisen johtaminen, Kuntalaisen rooli sekä Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminta. Osaa Hyvinvoinnin edistämisen johtaminen -teksteistä on päivitetty tähän katsaukseen Kuntaliiton sisäisissä työryhmissä vastaamaan kevään 2016 näkemyksiä. Alaluvuissa Koulutus- ja kulttuuripalvelut hyvinvoinnin edistämässä sekä Liikuntatoimi ja nuorisotyö hyvinvoinnin edistämässä lähteenä on käytetty vuonna 2015 ilmestyneen Kuntaliiton sivistyspoliittisen ohjelman Sivistyksen suunta 2025 tekstejä.

Kunnan tehtävä ja rooli hyvinvoinnin edistämässä on laaja-alainen ja monimuotoinen. Kunta luo muun muassa hyvinvointijohtamisen keinoin kunnan asukkaalle mahdollisuuden aktiiviseen ja hyvinvoivaan elämään heidän omien voimavarojensa puitteissa turvallisessa ja viihtyisässä elinympäristössä. Hyvinvoivat ihmiset ylläpitävät ja mahdollistavat elinvoimaa alueella.

Kunnan asukkaalla on aktiivinen rooli oman ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin edistämässä. Kunnan ylläpitämä infrastruktuuri sekä monipuoliset hyvinvointia edistävät palvelut luovat perustan asukkaiden hyvinvoinnille.

Kunta kokoaa hyvinvoinnin edistämisen yhteistyöhön muun muassa vapaaehtoisten, yhteisöjen, järjestöjen, yritysten ja seurakuntien toimijoita.

Hyvinvoinnin edistämisen johtaminen

Kuntalain 1. pykälän 2. momentin mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa. Kuntalain 37. pykälän 2. momentin 1. kohdan mukaan valtuusto päättää kuntastrategiassa kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Strategiassa tulee ottaa huomioon muun muassa kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen. (Kuntalaki 410/2015.)

Kunta tuntee oman toimintaympäristönsä sekä väestön ja eri väestöryhmien tarpeet ja mahdollisuudet. Kunnat ottavat huomioon ennakkoon päätösten vaikutukset kuntalaisten hyvinvointiin.

Kuntajohto vastaa hyvinvoinnin edistämistä. Kunnan eri toimialat sekä mahdollisuuksien mukaan muut hyvinvoinnin edistämisen toimijat kunnan alueella suunnittelevat, toimeenpanevat ja arvioivat kunnan poikkitoiminnallista hyvinvointityötä. Myös kunnan asukkaalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa hyvinvoinnin edistämiseen.

Kunnan johtamisen ja ohjauksen työvälineenä toimii sähköinen hyvinvointikertomus. Laaja hyvinvointikertomus tehdään kerran valtuustokaudessa. Valtuustolle raportoidaan vuosittain kuntalaisten hyvinvoinnista ja terveydestä väestöryhmittäin sekä toteutetuista toimenpiteistä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä kunnan hyvinvoinnin edistämisen lähtökohdat muuttuvat. Olisi suositeltavaa,

että kunnassa työskentelisi hyvinvointikoordinaattori, joka huolehtii muun muassa yhteistyöstä kunnan eri toimialojen välillä. Hänen työhönsä kuuluu myös yhteistyö kunnan alueella toimivien muiden hyvinvoinnin edistäjien sekä tulevaisuudessa maakunnan toimijoiden kanssa. Koordinaattoriksi nimetty työntekijä on laaja-alaisen hyvinvoinnin edistämisen osaaja, joka sijoittuu kunnassa keskushallintoon sekä kuuluu kunnan johtoryhmään ja mahdolliseen hyvinvointiryhmään. Hän toimii koko- tai osa-aikaisena tai mahdollisesti kuntien yhteisenä koordinaattorina.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksen mukaan (Ståhl ym. 2015) hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön koordinointiin oli nimetty henkilö yli puolessa kunnista (55 %) vuonna 2015. Näistä kokopäiväisiä oli kahdeksan prosenttia ja useamman kunnan yhteisiä yhdeksän prosenttia. Pääasiassa (37 %) tehtävää hoidettiin osa-aikaisesti tai oman toimen ohella. Yli puolet (60 %) koordinaattoreista oli sijoitettu sosiaali- ja terveystoimeen ja noin viidesosa keskushallintoon (21 %).

Kuntalaisen rooli

Kuntaliiton hyvinvointipoliittisen ohjelman (2015) tavoitteen mukaan kuntalaisilla on aktiivinen rooli oman ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä omien voimavarojensa puitteissa niin pitkään kuin se on mahdollista.

Kuntaliiton vuonna 2015 tekemässä kuntalaiskyselyssä on selvitetty kunnan asukkaiden näkemyksiä muun muassa siitä, pitäisikö kuntalaisten lisätä vastuuta omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan (kuviot 1). 58 % vastanneista piti vastuun lisäämistä melko tai erittäin tärkeänä ja 12 % piti vastuun lisäämistä vähän tai ei lainkaan tärkeänä. Vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvat pitivät vastuun lisäämistä tärkeämpänä kuin nuoremmat. Sen sijaan merkittävää vaihtelua ei ollut kuntakokoluokittain tai sukupuolen ja äidinkielen mukaan. (ARTTU2 Kuntalaiskysely 2015.)

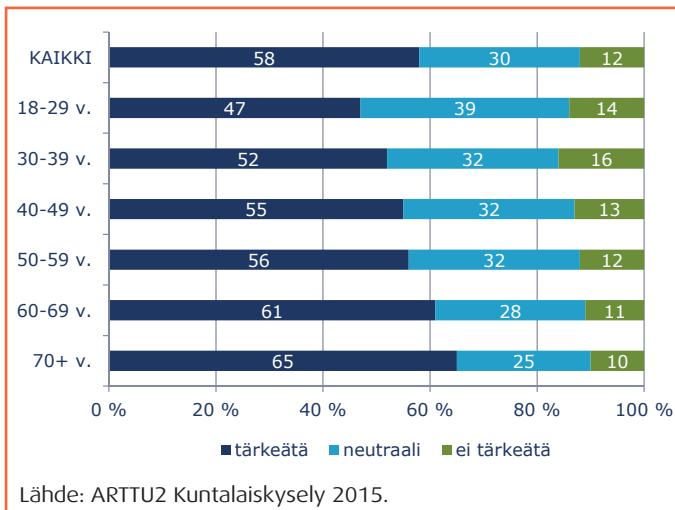
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä sähköiset välineet ja palvelut mahdollistavat uudenlaisia toimintatapoja. Kuntalaiset saavat entistä aktiivisemmän roolin ja voivat itse ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään. Erityisesti tulee kuitenkin huomioida ne henkilöt, joilla ei ole jostakin syystä mahdollisuutta käyttää sähköisiä välineitä ja palveluita (Kuntaliiton hyvinvointipoliittinen ohjelma 2015).

Käytän tässä kohdassa esimerkkeinä kuntalaisen aktiivisesta roolista syksyn 2015 ja kevään 2016 aikana huomaamiani ilmiöitä:

Perinteisen itsestä ja läheisistä välittämisen ja huolehtimisen rinnalle on noussut sosiaalisen median kautta verkostoja, jotka kokoavat yhteen aiemmin toisilleen tuntemattomia ihmisiä yhteisen asian äärelle. Näitä ovat esimerkiksi

- Facebookissa syntyneet äitien Hätäkahvit-ryhmät
- lapsen lasketun ajan mukaiset äitien ryhmät esim. elomamat
- isien verkostot ja ryhmät.

Kuntalainen voi osallistua aktiivisena toimijana kyläyhteisön tai kaupunginosan toimintaan erilaisissa tapahtumissa. Yhteisöllisiä

Kuvio 1. Kuntalaisten tärkeysarvio kysymyksestä ”Kuntalaisten vastuun lisääminen omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan” (%-jakaumat ikäluokittain, N = 11 912).

tapahtumia ovat muun muassa kylän tai kaupunginosan järjestämät myyjäiset ja kirpputorit.

Ja jokainen voi edelleen laajentaa tästä hetkestä tulevaisuuteen lähiyhteisön käsitettään muun muassa antamalla oman ilmastolupauksensa.

Yllä olevista esimerkeistä löytyy myös tutkittua tietoa ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusta Kuntalaisen osallistuminen ja vaikuttaminen (Pekola-Sjöblom 2016). Tutkimus perustuu keväällä 2015 tehtyyn kuntalaiskyselyyn. Tutkimustulosten mukaan runsas kolmannes kyselyyn vastanneista on osallistunut talkootyöhön tai päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan tai vastaavaan. Kuntalaisten arvioiden mukaan talkootyöhön osallistumista lähiympäristön hyväksi pidetään kaikkein vaikuttavimpana osallistumistapana.

Viisaasti toimiva kunta kannustaa asukkaita aktiiviseen, hyvinvointia edistävään ja kunnan arvojen mukaiseen toimintaan.

Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminta

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja hyvinvointipalveluisa otetaan laajasti käyttöön myös muiden kuin kunnan omien toimijoiden osaaminen. Erityisesti toimintaan pyritään saamaan mukaan vapaaehtoistoiminnassa mukana olevat ja järjestöjen edustajat. Ammattilaiset antavat arvons kuntalaisten ja heidän muodostamiensa yhteisöjen osaamiselle (Kuntaliiton hyvinvointipoliittinen ohjelma 2015).

Kuntaliiton yhden hallitusohjelmataavoitteen mukaan panostetaan kansalaisjärjestö- ja vapaaehtoistoimintaan ja tuetaan kansalaisten omatoimista arjen selviytymistä. Aktiivinen kansalaisyhteiskunta sekä järjestö- ja vapaaehtoistoiminta ovat aina olleet paikallisyhteisöjen toiminnan ydintä ja merkittävä sosiaalisen pääoman vahvistaja. Tällä toiminnalla on kunnissa pystytty hyvin monipuolisesti vahvistamaan myös kuntalaisten omaehtoista arjessa selviytymistä. Tutkimukset osoittavat, että järjestö- ja vapaaehtoistoimintaan sijoitettu euro tuottaa kuusi

euroa yhtä työtuntia kohti laskettuna. Taloudellisesti tiukat ajat korostavat entisestään panostamisen tärkeyttä tähän toimintaan. (Kuntaliiton hallitusohjelmataavoitteet 2015–2019.)

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (KANE), Kansalaisareena ry ja Suomen Kuntaliitto toteuttivat keväällä 2015 kuntakyselyn yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa. Kyselyn tulosten perusteella yhteistyölle ja vapaaehtoistoiminnalle on tarvetta erityisesti kuntien oman palvelutoiminnan täydentämisessä, mutta kunnat eivät todennäköisesti pysty lisäämään järjestöjen taloudellista tukea. Yhteistyösopimusten määrä on kasvanut, ja kuntien ja järjestöjen yhteisten tilaisuuksien järjestäminen on lisääntynyt. Yhteisöjen edustajia kutsutaan enemmän mukaan toiminnan suunnitteluun. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita saavia kuntalaisia ohjataan systemaattisesti järjestöjen ja yleishyödyllisten yhteisöjen vertais- ja vapaaehtoistoiminnan piiriin. (Kuntakysely yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa 2015.)

Tekniset palvelut, ympäristönsuojelu ja ympäristöterveys hyvinvoinnin edistämässä

Hyvä elinympäristö luo pohjan asukkaiden hyvinvoinnille, arjelle ja perustarpeiden tyydyttämiselle. Se tarjoaa mahdollisuuden asumiseen, palveluiden käyttämiseen, työssäkäyntiin, ulkoiluun, harrastuksiin, mutta myös lepoon ja yksityisyyteen. Laadukas elinympäristö on vetovoimainen niin asukkaille kuin yrittäjillekin. Terveellisyys, turvallisuus, esteettömyys ja viihtyisyys ovat elinympäristön tärkeitä ominaisuuksia.

Infrastruktuurin eli perusrakenteiden suunnittelu, rakentaminen, ylläpito ja kehittäminen muodostavat yhden hyvinvointimme kivijaloista. Teknisen sektorin palveluihin kuuluvat mm. yhdyskuntasuunnittelu, kaavoitus ja maapolitiikka, rakennusvalvonta, ympäristönsuojelu, puistot ja yleiset alueet, liikenneväylät, vesihuolto ja jätehuolto, energiahuolto, toimitilapalvelut ja joukkoliikenne. (Malinen ym. 2012.)

Ympäristöterveydessä elinympäristöllä tarkoitetaan lähinnä fyysistä ympäristöä, joka käsittää sisä- ja ulkoympäristön olosuhteet ja tekijät sekä ravinnon. Lähipuistot ja viheralueet toimivat muun muassa hyvinä liikuntapaikkoina, virkistävinä psyykkistä hyvinvointia edistävinä ympäristöinä ja melun vaimentajina. Kävely- ja pyöräilyverkosto on edullisin ja eniten käytetty liikuntapaikka. Lähiliikuntapuistot aktivoivat myös lasten liikkumista ja osaltaan ehkäisevät ylipainon kehittymistä. Luonto on myös tärkeä vastustuskyvyn luontainen kehittäjä. (Halonen 2016.)

Koulutus- ja kulttuuripalvelut hyvinvoinnin edistämässä

Kuntaliiton sivistyspoliittisen ohjelman (Sivistyksen suunta 2025) mukaan kunnat varmistavat keskeiset koulutus- ja kulttuuripalvelut kuntalaisille. Tavoitteena on, että olemassa olevia voimavaroja ja infrastruktuuria suunnataan hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseksi ja erityisesti kuntalaisten ennalta ehkäisevää hyvinvointia tukeväksi.

Perusopetuksen keskeisenä tehtävänä on oppimisen ohella oppilaan hyvinvoinnin edistäminen. Perusopetuksen ensisijaisena

tavoitteena on tukea lasten ja nuorten hyvinvointia ja tukea oppilaan kasvua ihmisenä. Vanhemmilla on päävastuu lastensa kasvatuksesta. Johtuen vanhempien erilaisista mahdollisuuksista tukea lastensa kasvatusta ja koulunkäyntiä kouluilla on yhä keskeisempi rooli oppilaiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi eri hallintokunnat tekevät tiivistä yhteistyötä.

Kuntien järjestämät vapaan sivistystyön palvelut vastaavat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin. Ne tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle, yhteisöllisyyden kasvulle ja kulttuuritoiminnalle. Kansalaisopistojen palvelut sisältyvät hyvinvointi- ja koulutuspalveluina kuntien strategia-asiakirjoihin ja hyvinvointisuunnitelmaan.

Kirjasto- ja tietopalvelut ovat osa kaikenikäisten ihmisten jokapäiväistä elämää ja yhteisöllisyyttä tukevia hyvinvointipalveluja. Toimintaa toteutetaan ja kehitetään paikallisten tarpeiden pohjalta yhteistyössä kuntalaisten sekä kunnan muiden palvelusektoreiden ja muiden toimijoiden kanssa. Kirjastojen toiminta edistää kaikenikäisten ja äidinkielenään eri kieliä puhuvien kuntalaisten sekä paikallisyhteisöjen omaehtoista kansalaistoimintaa ja osallisuutta. Kirjastoissa toimivat asiakaspalvelupisteet ja sähköinen asiointi parantavat myös muiden julkisten palvelujen saavutettavuutta.

Kulttuuripalveluiden merkitys alueen elinvoimaisuuden ja kuntalaisten hyvinvoinnin kannalta on suuri. Kunnassa huomioidaan kulttuuripalveluiden monipuolinen merkitys hyvinvoinnin edistäjänä ja kulttuuritoiminnan rooli ennaltaehkäisevässä työssä korostuu. Kulttuuripalvelut parantavat ihmisten elämänlaatua, tukevat alueen luovuutta ja edistävät myönteistä sosiaalista ilmapiiriä.

Liikuntatoimi ja nuorisotyö hyvinvoinnin edistämässä

Kuntaliiton sivistyspoliittisessa ohjelmassa (Sivistyksen suunta 2025) on tavoitteet ja toimenpiteet myös liikunnan ja nuorisotyön osalta. Kehittämällä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa kunta lisää asukkaidensa hyvinvointia. Keskeisenä tavoitteena on, että niin nuoret kuin iäkkäämmätkin kuntalaiset liikkuvat terveytensä ja hyvinvointinsa sekä työ- ja toimintakykynsä kannalta riittävästi.

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan merkitys korostuu tulevaisuudessa kunnan toiminnassa, koska työ- ja toimintakyvyn sekä yleisen hyvinvoinnin turvaaminen on aina edullisempää kuin korjaavat toimenpiteet.

Työssä jaksamiseen kiinnitetään suurta huomiota. Liikuntaviranomainen osallistuu kunnassa aktiivisesti työhyvinvoinnin kehittämiseen. Kunnan eri hallinnonalojen suunnitelmissa ja toimintaohjelmissa tulee olla selkeät maininnat terveyttä edistävästä liikunnasta. Palveluketju terveystoimen asiakkaasta omatoimiseksi liikkujaksi toimii tehokkaasti.

Nuorisotyön tulee olla aktiivinen kansalaistoiminnan tukija ja nuorten hyvinvoinnin edistäjä. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy, hyvinvointi ja kehittävä vapaa-aika ovat keskeisiä nuorisotyön

tavoitteita. Etsivä nuorisotyö, nuorten työpajat ja monialaiset yhteistyöverkostot tarjoavat näihin kysymyksiin hyviä välineitä. Nuorisotyön oma identiteetti ja toiminta-ajatus eivät kuitenkaan saa jäädä ongelmakeskeisten kysymysten varjoon.

Kunta luo mahdollisimman tasa-arvoiset mahdollisuudet nuorille omiin yhteisöllisiin harrastuksiinsa sosiaalisesta ja taloudellisesta taustasta riippumatta. Nuorisotyö edistää kunnassa nuorten aktiivista kansalaisuutta ja on vahva nuorten kasvun ja itsenäistymisen tukija. Nuorisotyö on nuorten oman toiminnan mahdollistamista ja tukemista nuorten omissa yhteisöissä. Kunnat tukevat aktiivista kansalaisyhteiskuntaa, jossa nuorten osallisuus ja lähiyhteisön hyvinvointi vahvistuvat.

Keskeiset näkökohdat

Kunta eri toimialoineen edistää kuntalaisten hyvinvointia sekä vähentää väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja. Kunnat ja muut julkiset toimijat, yhteisöt, järjestöt ja yritykset tekevät yhteistyötä hyvinvoinnin edistämässä. Kuntalaisilla on aktiivinen rooli voimavarojensa puitteissa oman hyvinvointinsa ja terveytensä edistämässä. Sähköiset välineet ja palvelut mahdollistavat uudenlaisia toimintatapoja.

5 Käytännön esimerkkejä ARTTU2-kuntien sähköisistä hyvinvointikertomuksista

Sähköinen hyvinvointikertomus (SHVK) on verkossa toimiva kuntien tiedolla johtamisen työväline. Työvälinettä käytetään poikkitoiminnallisesti laajassa yhteistyössä. Yhteistyön tuloksena valmistuu strategiaa ja sen toimeenpanoa tukeva hyvinvointikertomusasiakirja. Valtuusto hyväksyy asiakirjan osaksi kunnan tai kuntayhtymän valtuustokausittaista talouden ja toiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia sekä vuosittaista raportointia.

Sähköisen hyvinvointikertomuksen omistajuus siirtyi sosiaali- ja terveysministeriöltä Kuntaliitolle marraskuussa 2014. Työvälinettä hallinnoi Kuntaliitto konserniin kuuluva Finnish Consulting Group (FCG).

Kunnat käyttävät laajasti sähköisistä hyvinvointikertomusta johtamisen työvälineenä. ARTTU2-tutkimuskuntien sähköisistä hyvinvointikertomuksista on poimittu joitakin käytännön esimerkkejä havainnollistamaan kuntien hyvinvointisuunnitelmien tavoitteita ja toimenpiteitä.

1. Oulun kaupunki on asettanut vuosien 2013–2016 hyvinvointikertomukseen sisältyvän hyvinvointisuunnitelman (www.hyvinvointikertomus.fi) yhdeksi alatavoitteeksi sen, että olosuhteilla mahdollistetaan kuntalaisten hyvinvointia ja kaupungin kestävä kehitys. Tuon tavoitteen saavuttamiseksi on asetettu muun muassa seuraavia toimenpiteitä:

Yleiskaavassa osoitetaan vuoteen 2030 saakka kehittämisperiaatteet, liikennejärjestelmä, viher- ja vapaa-ajanverkosto sekä

asumisen, työpaikkojen ja palveluiden painopistealueet. Ydin-keskustaa ja muita keskustaajamia kehitetään palvelu- ja asutusrakennetta täydentäen huomioimalla toiminnalliset, ympäristölliset ja kaupunkikuvalliset ominaispiirteet.

Liikenne- ja ympäristöinvestoinnit toteutetaan maankäytön toteutusohjelman, peruskorjaustarpeiden, työohjelman, koirapuis-tojen ja leikkipuistojen kehittämissuunnitelmien sekä venesata-mien kehittämistarpeiden mukaisesti.

Oulu kehittyi tapahtumakaupunkina. Tapahtumista tiedottamis-ta lisätään, ja tapahtumien tarjontaa kehitetään perheille sovel-tuviksi. Myllytullin ja Lasaretinväylän aluetta kehitetään kulttuu-rin toimintaympäristönä.

2. Hämeenlinnan kaupungin laajaan hyvinvointikertomukseen (2013–2016) sisältyvässä hyvinvointisuunnitelmassa (www.hyvinvointikertomus.fi) työllisyys-painopistealueella on yhtenä tavoitteena nuorten työllisyyden edistäminen ja nuorisotakuun toteutuminen.

Lasten ja nuorten sekä työllisyyspalveluiden vastuulla olevia toi-menpiteitä ovat muun muassa: toisen asteen koulutuksen tur-vaaminen kaikille peruskoulun päättäneille ja syrjäytymisuhan alla oleville sekä työkokeilupaikan järjestäminen sellaisille alle 25-vuotiaille nuorille, jotka ovat saaneet toimeentulotukea pit-käaikaisesti.

3. Parkanon kaupungin laajan hyvinvointikertomuksen (2013–2016) hyvinvointisuunnitelmassa (www.hyvinvointikertomus.fi) on yhtenä painopistealueena yhteisöllisyys, syrjäytymisen vähentäminen ja sisäinen turvallisuus. Tämän painopistealueen

tavoitteina ovat lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen sekä turvallisuussuunnitelman linkittäminen hyvinvointikertomuk-seen.

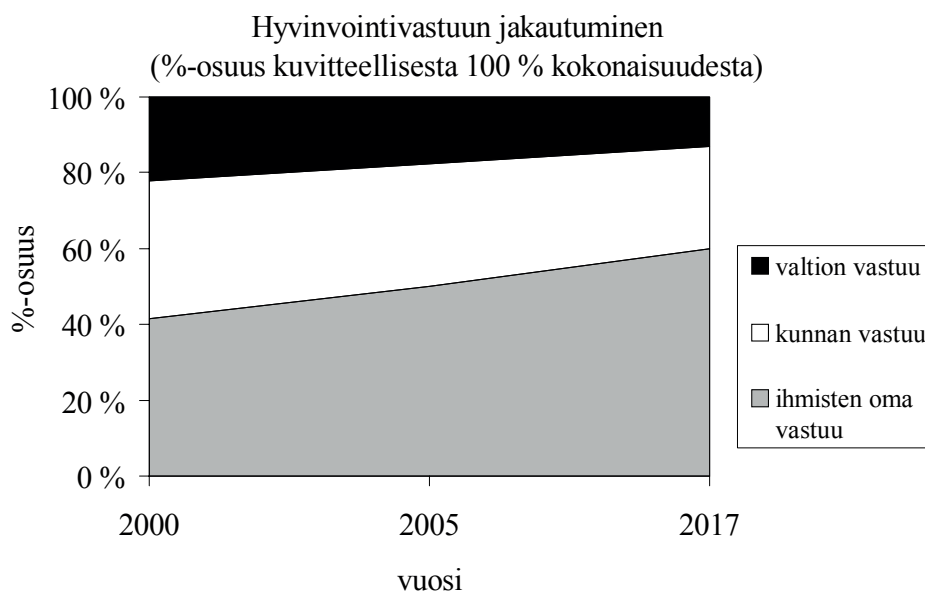
Sivistystoimen vastuulla olevia toimenpiteitä ovat muun muassa liikunnan lisääminen koulupäiviin, säännöllinen välitunti liikunta ja ”höntsäkerhojen” lisääminen sekä etsivän nuorisotyön käyn-nistäminen ja nuorten sosiaalinen vahvistaminen. Sivistystoimen yhteistyökumppaneita ovat muun muassa kaupungin muiden hallinnonalojen työntekijät, poliisi, seurakunta ja kolmas sektori.

6 Hyvinvoinnin edistäminen tulevaisuustutkimuksissa

Kunta-alan tulevaisuusbarometri 2000

Kuntaliitto on tehnyt kaksi kunta-alan tulevaisuusbarometriä, joista ensimmäinen ilmestyi vuonna 1999. Käytän tässä läh-teenä vuoden 2000 kunta-alan tulevaisuusbarometriä (Kivelä 2002). Kivelän mukaan asukkaan näkökulmasta kunnalla on kaksi roolia: tarjota kuntalaisille hyvinvointipalveluita (palvelu-kunta) sekä muodostaa elämänpiirin ydin ja keskeinen toiminta-alue (kuntayhteisö, kansalaisyhteisö).

Tulevaisuusbarometri 2000 -tutkimukseen vastanneiden kun-tajohtajien, luottamushenkilöiden ja ulkopuolisten asiantunti-joiden näkemysten perusteella kunnan hallinnossa ajatellaan palvelutarjontaa korostavan tulkinnan tulevaisuudessa hiukan väistyvän. Hyvinvointipalveluiden tarjoaminen on jatkossakin ensisijaisesti kuntien vastuulla, vaikka kunta kuntalaisten itsehal-linnollisena alueena ja yhteisöllisen toiminnan kenttänä jatkossa korostunee.

Lähde: Susanna Kivelä (2002). Näkemyksiä kuntademokratian ja kuntajohtamisen tulevaisuudesta. Kunta-alan tulevaisuusbarometri 2000. Suomen Kuntaliitto 2002.

Kuvio 2. Yhteiskunnan osalle tulevan hyvinvointivastuun jakautuminen

Tutkimuksen vastaajat arvioivat, että hyvinvointivastuussa tapahtuu selkeä käänne vuoteen 2017 mennessä, jolloin yksilön vastuu on selvästi yhteiskunnan vastuuta merkittävämpi.

Yhteiskunnan osalle jäävästä hyvinvointivastuusta kunnan osalle jäävän vastuun ajatellaan kapenevan valtion osalle jäävää hyvinvointivastuuta selvästi vähemmän. Vastaajien tulevaisuudennäkemyksien perusteella yksityiset ihmiset ottanevat pääasiassa kantaakseen valtiolle aikaisemmin kuulunutta hyvinvointivastuuta. Yksilön vastuun olettavat tulevaisuudessa korostuvan kaikkein selvimmin ulkopuoliset asiantuntijat, kuntajohtajat sekä suurten kuntien edustajat.

Tulevaisuuskirja 2015

Markku Wileniuksen (2015) mukaan olemme murrosvaiheessa, jolle on tyypillistä epäjatkuvuus. Olemme siirtymässä digitaalisen teknologian aikakaudesta älykkään teknologian aikakauteen. Wilenius olettaa, että älykkäät teknologiat tulevat mullistamaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen. Sairauksien syntyä opitaan ennakoimaan nykyistä paljon paremmin ja useimpia sairauksia pystytään ehkäisemään tehokkaasti etukäteen. Tällöin terveydenhuollon resurssit kohdistuvat nykyistä paljon älykkäämmiin (mts. 94). Niin ikään kansalaisten vastuu itsestään ja lähimmäisistään tulee kasvamaan. Terveydenhuolto tulee olemaan yksi suurista kasvualoista älykkään teknologian aikakaudella. Alalla on paljon kasvuvaraa ja Suomessa on kehitteillä paljon tuon sektorin liiketoimintaa (mts. 195).

Kuntaliitto on havainnollistanut (kuviot 3) Wileniuksen tulevaisuuskirjassa esitettyjä näkökulmia yksinkertaisen kaaviokuvan avulla. Siinä sekä yksilön vastuun että kunnan hyvinvoinnin edistämisen merkitys tulevat kasvamaan, ja sen myötä on mah-

dollista, että sosiaalihuollon ja terveydenhuollon suhteellinen merkitys tulisi vähenemään. Vaikka tuosta kehityksestä ei ole varmuutta, niin syytä on kuitenkin tunnistaa tuon skenaarion mahdollisuus, jolloin tulevaisuuden näkymät olisivat suhteellisen optimistiset.

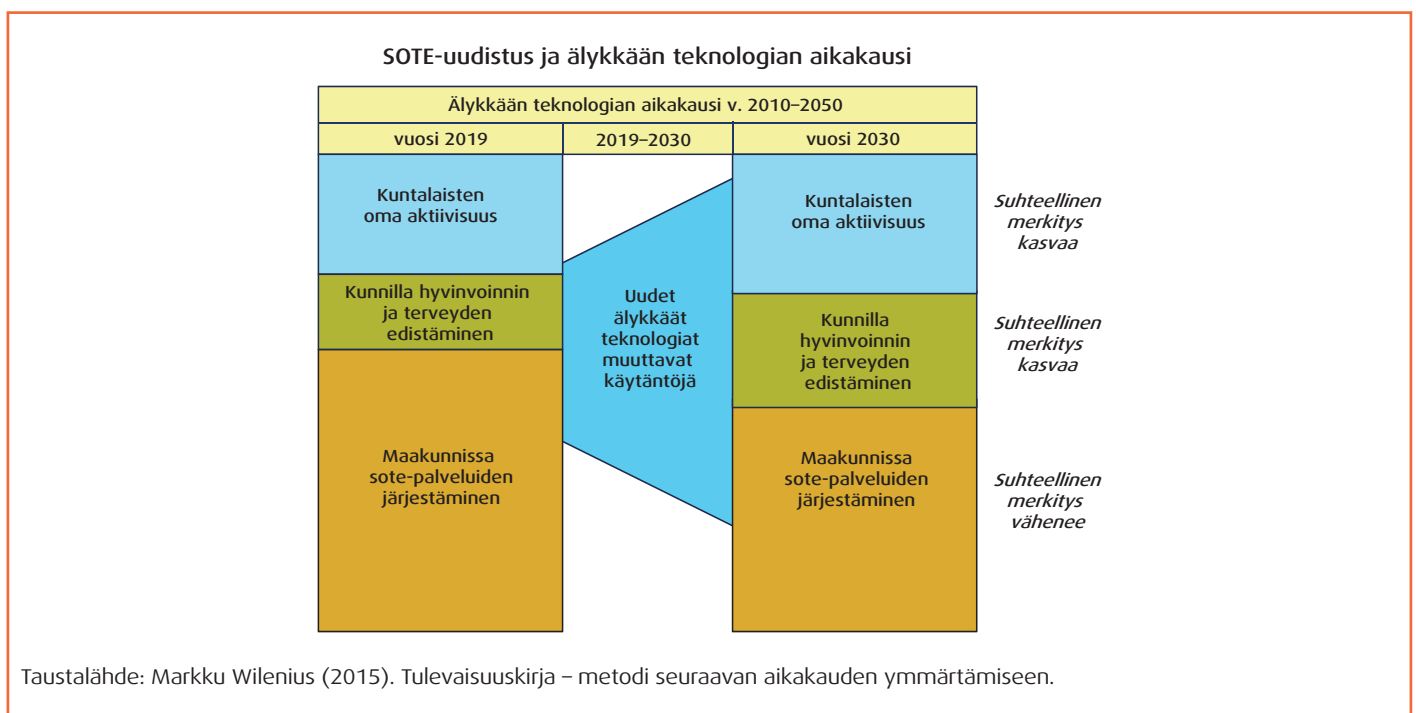
7 Tavoitteita tulevaisuuden kunnan ja maakunnan väliselle yhteistyölle hyvinvoinnin edistämiseksi

Tässä kappaleessa esitän Kuntaliiton sisäisen ns. rajapintatyöryhmän kokouksissa ja muissa kokouksissa syntyneitä näkemyksiä, joiden mukaan muun muassa tulevaisuuden kunnan ja maakunnan toimijoiden välinen yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää. Teksteissä on mukana myös omia näkemyksiäni kuntalaisten ja hyvinvointipalveluita tarjoavien ammattilaisten roolista ja työnjaosta.

Asukkaan näkökulmasta maakunnan, kunnan ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön tulisi olla joustavaa ja toimivaa. Meillä on olevassa sote- ja maakuntauudistuksessa ei pidä tehdä korkeita eikä yhteiskunnalle kalliita raja-aitoja vaan käteviä polkuja, jotka mahdollistavat vuosien varrella kehitettyjen näyttöön ja hyviin käytäntöihin perustuvien mallien ja toimintatapojen leviämisen ja edelleen kehittämisen. Kuntalaisten ja asiakkaiden tulee istua entistä tiukemmin kuljettajan paikalla ja ammattilaisten siirtyä aikaisempaa innokkaammin ”kartturin” paikalle.

Hyvinvoinnin johtaminen

Tulevaisuuden kunta luo kunnan asukkaille mahdollisuuden aktiiviseen ja hyvinvoivaan elämään. Kunta vastaa kuntalain

Kuvio 3. Älykkään teknologian aikakauden vaikutus hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, kuntalaisen omaan aktiivisuuteen ja sote-palveluiden järjestämiseen.

(410/2015) 1. pykälän 2. momentin mukaisesti asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä muun muassa hyvinvointijohtamisen keinoin sekä teknisten palveluiden, liikunta- ja nuorisotoimen sekä koulutus- ja kulttuuripalveluiden ammattilaisten toimesta. Maakuntaan siirtyvät sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat hallitsevat sosiaalihuoltolain mukaisen hyvinvoinnin edistämisen ja terveydenhuoltolain mukaisen terveyden edistämisen. Kunta ja maakunta työskentelevät omien vastuualueidensa mukaisesti ja hyvässä yhteistyössä edistäessään asukkaiden hyvinvointia.

Kunta neuvottelee ja sopii yhteistyöstä maakunnan kanssa, jotta kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistämisessä toimitaan samansuuntaisesti. Kunnan ja maakunnan välinen yhteistyö hyvinvoinnin edistämisessä toimii luottamuksellisesti ja hyvien toimintakäytäntöjen mukaisesti.

Kunnan ja maakunnan johtamisen ja ohjauksen työvälineenä käytetään sähköistä hyvinvointikertomusta. Kunnat tekevät valtuustokausittain hyvinvointikertomuksen ja siihen sisältyvän hyvinvointisuunnitelman. Maakunta laatii alueellisen hyvinvointikertomuksen yhteistyössä alueen kuntien kanssa kuntien hyvinvointikertomuksien pohjalta. Maakunta tukee alueen kuntia asiantuntemuksellaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä.

Yhteistyö kunnan ja maakunnan hyvinvointipalveluiden ammattilaisten välillä

Yksilön tai perheen hyvinvoinnin ja terveyden vaarantuessa apuna ovat ensisijaisesti perhe, lähiyhteisö tai esimerkiksi vapaaehtoistoimijat. Sähköiset välineet ja palvelut mahdollistavat uudenlaisia toimintatapoja yksilön omahoidon tukena.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluketjujen tulisi mielestäni toimia niin, että osana ketjua sen eri vaiheissa (alussa, keskellä, lopussa) ovat kuntalaisen, asiakkaan, potilaan, perheen jne. hyvinvointia edistämässä muun muassa kunnan liikunta- ja nuorisotoimen, vapaaehtoistoiminnan, yhteisöjen, seurakuntien, järjestöjen ja yritysten hyvinvointia edistävät toimijat. Kuntalaiset käyvät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ja palaavat normaaliin arkielämäänsä huolehtien omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään omien voimavarojensa puitteissa ja tarvittaessa muiden tuella.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset oppivat luottamaan vapaaehtois- ja vertaistoimintaan kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisessä.

Tarvittaessa kunnan ja maakunnan hyvinvointipalvelujen rajapintoja ja työnjakoa on selkiytettävä ja niistä on sovittava hyvässä yhteistyössä.

Yhteistyö vapaaehtoistyön ja kansalaisjärjestöjen toimijoiden kanssa

Käsitykseni mukaan kunnan, maakunnan ja muiden kunnan alueella vaikuttavien hyvinvoinnin edistäjien yhteistyöstä tulisi neuvotella ja sopia tarvittaessa siten, että nykyisenlainen hyvinvoinnin edistämisen yhteistyö mahdollistuu ja paranee entisestään.

8 Päätelmiä ja ehdotuksia teeman jatkotarkastelulle

Tässä katsauksessa kuvatuilla hyvinvoinnin käsitteiden määrittelyillä on edelleen ajankohtaisia teemoja, muun muassa paikallisyhteisöjen, maakuntien ja kansalaisjärjestöjen merkityksen korostaminen sekä kestävä resurssien käyttö.

Kunnissa on monin paikoin edetty vanhojen terveyden edistämisen laatusuosituksen suunnassa. Käytetyt termit ovat osin muuttuneet: esimerkiksi Kuntalaissa käytetään hyvinvoinnin edistämisen käsitettä, kun tarkoitetaan koko kunnan vastuuta asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä.

Hyvinvointikertomus-hankkeen asiantuntijoiden mukaan hyvinvoinnin kokemus koostuu jokaisen itselleen tärkeiksi kokemista asioista. Hyvinvointi merkitsee erilaisia asioita ihmisille elämänsä eri vaiheissa. Voidaan olettaa, että myös kunnan elämänsä eri vaiheissa kuntalaisten hyvinvoinnin edistäminen merkitsee erilaisia asioita.

Tulevaisuuden kunnan rooli ja tehtävät muuttuvat kun sosiaali- ja terveystalvet siirtyvät lähivuosina maakuntien vastuulle. Nyt on tärkeä täsmentää keskeiset käsitteet ja konkretisoida hyvinvoinnin edistämisen toimet soveltumaan toimintaympäristöiltään erilaisiin kuntiin.

Tulevaisuuden tutkijoiden näkemysten mukaan kansalaisten vastuu itsestään ja lähimmäisistään tulee kasvamaan, samoin kunnan vastuulla olevan hyvinvoinnin edistämisen merkitys kasvaa. Kuntaliiton hyvinvointipoliittisessa ohjelmassa on yhtenä tavoitteena kuntalaisen aktiivinen rooli oman ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin edistämisessä. Kuntaliiton tavoitteessa on huomioida oman vastuunoton lisäksi myös ihmisen voimavarat ja elämäntilanteet.

Toimintaympäristöiltään erilaiset kunnat huomioon ottaen olisi tärkeää seurata hyvinvoinnin edistämisen merkityksen kasvua kunnan toiminnassa ja myös mahdollisia kuntien sisäisiä eroja. Olennaista on tietää, kasvaako ihmisten vastuu omasta ja läheisten hyvinvoinnista ja miten käy väestöryhmien välisten hyvinvointi- ja terveyserojen?

Lähteet

- Allardt Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY.
- ARTTU2-Kuntalaiskysely 2015. Suomen Kuntaliitto.
- Halonen Aila 2016. Viisaat päättäjät – terveemmät kuntalaiset. Tiivistelmä oppaasta Ympäristöterveys ja yhdyskunnat. Suomen Kuntaliitto.
- Hämeenlinnan kaupungin laaja hyvinvointikertomus 2013–2016. Sisältää hyvinvointisuunnitelman. www.hyvinvointikertomus.fi
- Kivelä Susanna 2002. Näkemyksiä kuntademokratian ja kuntajohtamisen tulevaisuudesta. Kunta-alan tulevaisuusbarometri 2000. Acta nro 128. Suomen Kuntaliitto.
- Kuntakysely yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa 2015. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta, Kansalaisareena ry ja Suomen Kuntaliitto.
- Kuntalaki 410/2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>
- Kuntaliiton hallitusohjelmataavoitteet 2015-2019.
http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2014/11/Kuntaliitonhallitusohjelmataavoitteet20152019/hallitusohjelma_tavoitteet_ebook.pdf.
- Kuntaliiton hyvinvointipoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi suunta (2015).
http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3118.
- Malinen Pekka, Anttiroiko Ari-Veikko, Haahtela Tero, Siitonen Pentti 2012. Huomispäivän infrastruktuuri. Näkökulmia kuntien teknisen toimen uudistamiseen. ACTA 240. Suomen Kuntaliitto.
- Oulun kaupungin laaja hyvinvointikertomus 2013–2016. Sisältää hyvinvointisuunnitelman. www.hyvinvointikertomus.fi
- Ottawa Charter for Health Promotion. WHO/HPR/HEP/95.1. WHO, Geneva, 1986.
- Parkanon kaupungin laaja hyvinvointikertomus (2013–2016). Sisältää hyvinvointisuunnitelman. www.hyvinvointikertomus.fi
- Pekola-Sjöblom Marianne 2016. Kuntalaisten osallistuminen ja vaikuttaminen 2015. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja nro 1/2016. Suomen Kuntaliitto.
- Perttilä K, Orre S, Koskinen S, Rimpelä M. 2010. Kuntien hyvinvointikertomus -hankkeen asiantuntijoiden työryhmä. Hyvinvoinnin määritelmä hyväksyttiin kyseisen työryhmän kokouksessa. Kunnan hyvinvointijohtamisen diapankki: <https://www.innokyla.fi/documents/784776/31f0afb2-6eb3-4f29-9a4f-b30e9157b103>.
- Roos Jeja-Pekka & Hoikkala Tommi toim. 1998. Elämänpolitiikka. Gaudeamus.
- Sivistyksen suunta 2025. Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. 2015. Suomen Kuntaliitto.
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:19. Terveiden edistämisen laatusuositus. STM 2006.
- Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:21. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. STM 2012.
- Stahl Timo, Wiss Kirsj, Hakamäki Pia, Saaristo Vesa 2015. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toteutuminen kunnassa – rakenteet, vastuut, seuranta ja voimavarat. Tutkimuksesta tiiviisti 31. THL 2015.
<http://www.julkari.fi/handle/10024/126897>.
- Terveydenhuoltolaki 1326/2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>.
- THL:n syrjäytyminen ja osallisuus -sivut
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointipolitiikka/elinolot-ja-hyvinvointi/syrjaytyminen-ja-osallisuus>. Tarkistettu 23.10.2015.
- WHO. 1948. Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June, 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948.
- Wilenius Markku 2015. Tulevaisuuskirja. Metodi seuraavan aikakauden ymmärtämiseen. Kustannusosakeyhtiö Otava.

ARTTU2-tutkimusohjelma

Kunnissa toteutettujen ja tulevien uudistusten arviointitutkimusohjelma 2014–2018 eli ARTTU2 on useasta osaprojektista koostuva tutkimuskokonaisuus. Sen tavoitteena on tuottaa systemaattista ja vertailukelpoista tutkimustietoa kuntia koskevien uudistusten ja kehittämistoiminnan vaikutuksista. Se selvittää, miten uudistukset ovat vaikuttaneet mm. kuntien palveluihin, talouteen, demokratiaan ja johtamiseen, henkilöstövoimavaroihin sekä yhdyskuntarakenteeseen ja elinvoimaan.

Ohjelmassa on mukana 40 tutkimuskuntaa, jotka edustavat erikokoisia ja -tyyppisiä kuntia eri puolilta Suomea. ARTTU2 on jatkoa vuosina 2008–2012 toteutetulle, vastaaventyypiselle Paras-arviointitutkimusohjelmalle.

Ohjelma on eri tutkimus- ja rahoittajatahojen yhteinen, ja sitä koordinoi Kuntaliitto.

ARTTU2-tutkimuskunnat

Askola, Espoo, Hattula, Hirvensalmi, Hollola, Hämeenlinna, Inari, Jyväskylä, Kankaanpää, Keitele, Kemiönsaari, Keuruu, Kokkola, Kotka, Kurikka, Kuusamo, Lappeenranta, Lempäälä, Liperi, Mikkeli, Mustasaari, Nivala, Oulu, Paltamo, Parkano, Petäjävesi, Pudasjärvi, Raasepori, Raisio, Rautalampi, Salo, Sipoo, Säkyä, Tampere, Tornio, Turku, Vaasa, Vantaa, Vimpeli, Vöyri. Kuntalaistutkimuksessa 2015 mukana olivat myös Hämeenkoski (kuntaliitos Hollolan kanssa 2016) ja Köyliö (kuntaliitos Säskylän kanssa 2016)

Lisätietoja ARTTU2-tutkimusohjelmasta: www.kunnat.net/arttu2